

INFORMATOR MUZEUM W GRUDZIĄDZU

Rok XII, nr 1—2 (87—88) styczeń—czerwiec 1971

Redakcja: Kolegium Redakcyjne pod przewodnictwem **Bożeny Sikorskiej-Nowackiej**

Opracowanie graficzne: **Krzysztof Cander**

Zdjęcia: **Alfons Adamski, Ryszard Boguwolski, Andrzej Kola**

Rysunki: **Ryszard Boguwolski**

Wydawnictwo Muzeum w Grudziądzu, ul. Wodna 3/5, tel. 31-39, 66-34

GrZGraf. 2964 - 18.6.71 - 500 egz. - D-7/1282

Muzeum w Grudziądzu jest otwarte: we wtorki w godz. 10.00—18.00, w środy, czwartki, piątki i soboty w godz. 10.00—15.00, w niedziele i święta w godz. 10.00—14.00. W poniedziałki i dni poświęcone Muzeum jest zamknięte. We wtorki wstęp bezpłatny. W pozostałe dni opłata wynosi: normalna — 4 zł, ulgowa — 2 zł, a dla młodzieży szkolnej i wojska w grupach powyżej 10 osób — 1 zł od osoby.

WYSTAWY S.T.A.W.Y S.T.A.Ł.E

+ PRADZIEJE ZIEMI CHEŁMIŃSKIEJ
(z działem wykopalisk z Gruczna, pow.
Świecie n. Wisłą).

+ KULTURA MATERIALNA OKOLIC

GRUDZIĄDZA (w formie zmagazynowanej).

+ GALERIA WSPÓŁCZESNEGO MA-
LARSTWA POMORSKIEGO.

WYSTAWY C.Z.A.S.O.W.E

BIEDERMEIER. Wystawa ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu, prezentująca ogólnie styl biedermeierowski (poprzez meble, twórczość plastyczną, detale stroju i bibeloty) oraz przedstawiająca go jako epokę w Polsce (poprzez grafikę, broń, numizmaty, literaturę). Całość — złożona wyłącznie z oryginałów — była dostępna grudziądzkiej publiczności w okresie od 7 lipca 1970 r. do 27 stycznia 1971 r.

RYSUNKI BOGDANA KRAŚNIEWSKIEGO. Indywidualna wystawa prac rysunkowych absolwenta Wydziału Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, obejmująca 14 prac powstałych w dwóch minionych latach. Ekspozycja była dostępna w grudziądzkim Muzeum w dniach od 19 grudnia 1970 r. do 27 stycznia 1971 r.

GRAFIKA ARTYSTÓW WOJEWÓDZTWA BYDGOSKIEGO. Kolejna prezentacja dorobku artystów-grafików naszego województwa, zorganizowana w salach Muzeum w okresie od 27 stycznia do 10 marca 1971 r. Na całość, obejmującą 36 prac, złożyły się grafiki następujących autorów: Tymona Niesiołowskiego, Barbary Narębskiej-Dębskiej, Marii Pokorskiej, Teresy Jakubowskiej, Izoldy, Józefa, Zygmunta Kotlarczyków, Ryszarda Krzywki i Marii Wąsowskiej.

WYSTAWA DOROBKU KOMITETU OBCHODÓW KOPERNIKOWSKICH. Przegląd kilkuletniego dorobku Komitetu Obchodów Kopernikowskich i Oddziału Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii w Grudziądzu zorganizowany z okazji tegorocznej inauguracji Obcho-

dów i Dni Astronomii. Wystawa — złożona z odpowiednio opracowanych graficznie plansz — informowała o wszystkich dotychczasowych (lata 1968—1971) akcjach i imprezach związanych z obchodami kopernikowskimi. Otwarto ją w dniu 19 lutego 1971 r. — podczas uroczystej inauguracji Obchodów w gmachu grudziądzkiego Muzeum — i udostępniano zwiedzającym do dnia 12 marca 1971 r.

TYSIĄC LAT WOJSKA POLSKIEGO W MALARSTWIE STEFANA PAJĄCZKOWSKIEGO. Ekspozycja obrazów olejnych i akwarel o tematyce batalistycznej, zorganizowana przy współudziale Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego w Poznaniu. Wszystkie prace pochodziły ze zbiorów Autora. Zostały one przedstawione w grudziądzkim Muzeum w układzie chronologicznym, pozwalającym na ukazanie dziejów oręża polskiego i umundurowania wojsk polskich od czasów najdawniejszych aż po rok 1939. Wystawa była czynna od 17 marca do 25 kwietnia 1971 r.

GRAFIKA CECYLII WIŚNIEWSKIEJ, RZEŻBA HANNY BRZUSZKIEWICZ. Wystawa prac dwu autorów reprezentujących środowisko artystyczne Torunia. Otwarto ją w dniu 9 maja br. w ramach inauguracji tegorocznych „Dni Oświaty, Książki i Prasy”. Na całość złożyło się 21 rzeźb Hanny Brzuszkiewicz oraz 14 grafik i 30 rysunków Cecylii Wiśniewskiej.

POLSKIE BADANIA ARCHEOLOGICZNE NA BLISKIM WSCHODZIE. Wystawa objazdowa z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, czynna w naszym Muzeum od 16 maja do 15 czerwca 1971 r. Ukazuje ona — na 10 dwustronnych planszach, główne miejsca i fragmenty wyników badań polskiej ekipy archeologicznej na Bliskim Wschodzie: w Tell Atrib, Dabod, Abu Simbel, Tafeh, Starej Dongoli, Deir-el-Bahari, Aleksandrii, Edfu, Faras i Palmyrze.

WYSTAWY RUCHOME

- I. KLUB MIĘDZYAKŁADOWY ZW. ZAW. PRACOWNIKÓW PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO I CUKROWNICZEGO W GRUDZIĄDZU
 1. Mikołaj Kopernik w rysunkach Jana Marcina Szancera — 5.III—27.V.71 r.
 2. Akwarele artystów woj. bydgoskiego — od 27.V.1971 r.
- II. KLUB POLIGRAFA PRZY PL. WOLNOŚCI W GRUDZIĄDZU
 1. Grafika Stanisława Łuczaka — 15.I—17.IV.1971 r.
- III. TECHNIKUM ROLNICZE W GRUDZIĄDZU
 1. Grafika Stanisława Brzęczkowskiego (kontynuacja) — 1.I—8.II.1971 r.
 2. Grudziądz w grafice Cecylii Wiśniewskiej — 8.II—29.III.1971 r.
 3. Akwarele artystów woj. bydgoskiego — 30.III—28.IV.1971 r.

IV. TECHNIKUM CHEMICZNE I ELEKTRYCZNE W GRUDZIĄDZU

1. Ceramika, rzeźba i haft kaszubski ze zbiorów grudziądzkiego Muzeum — 10.II—5.V.1971 r.
2. Wyroby ceramiczne z epoki żelaza (650 p.n.e.—1250 n.e.) ze zbiorów Muzeum w Grudziądzu — od 5 maja 1971 r.

V. LICEUM EKONOMICZNE W GRUDZIĄDZU

1. Mikołaj Kopernik w rysunkach Jana Marcina Szancera — 24.II—3.III.1971 r.

VI. MUZEUM NA ZAMKU W KWIDZYNIE

1. Malarstwo Tymona Niesiołowskiego (kontynuacja) — 1.I—28.I.1971 r.

RYSZARD BOGUWOLSKI, ANDRZEJ KOLA

Komunikat o powierzchniowych i weryfikacyjnych badaniach grodzisk w powiatach grudziądzkim i wąbrzeskim

Niniejszy komunikat stanowi informację o penetracyjnych badaniach archeologicznych przeprowadzonych wspólnie przez Muzeum w Grudziądzu i Katedrę Archeologii UMK w Toruniu na grodziskach — przeważnie wczesnośredniowiecznych — w powiatach grudziądzkim i wąbrzeskim. Celem wizytacji dokonanych na tych obiektach było uzyskanie ogólnego rozeznania w ich położeniu, formie, stanie zachowania, oraz — w oparciu o ruchomy materiał zabytkowy występujący na ich powierzchni — wstępnej chronologii. Niniejsze ilustracje stanowiły wstępny, przygotowawczy etap przed podjęciem na tych stanowiskach badań typu sondażowego, a później, na stanowiskach wybranych, badań systematycznych. Inspiracją dla podjęcia tych prac był fakt zaniedbań w tym względzie omawianych obiektów, znajdujących się na obszarze tych powiatów. W powiatach sąsiednich na grodziskach wczesnośredniowiecznych były już prowadzone nie tylko prace badawcze typu sondażowego czy ratowniczego (Michałowó oraz Długi Most, pow. Brodnica, Żałe, pow. Rypin, Rzęczkowo, pow. Toruń), ale również i systematyczne (Jedwabno, pow. Toruń, Starorypin i Skrwilno, pow. Rypin, Gzin i Kałdus, pow. Chełmno). W powiatach tych bliska ukończenia jest też akcja badań weryfikacyjno-pomiarowych grodzisk, prowadzona przez prof. dra Kazimierza Żurowskiego.

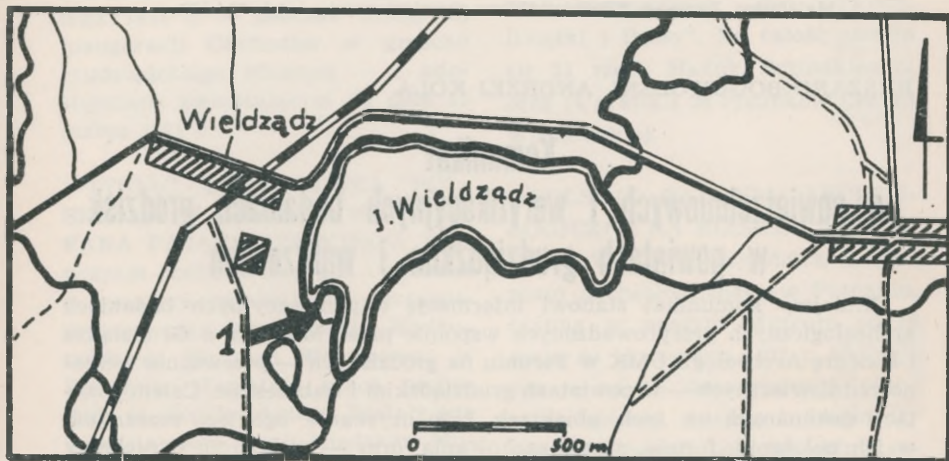
Prezentowany tu komunikat stanowi drugą część informacji o wstępnych badaniach grodzisk na terenie powiatu grudziądzkiego¹⁾ oraz — w związku z rozszerzeniem obszaru tych penetracji — o podobnych badaniach w powiecie wąbrzeskim. Materiały z tych badań zasilą również Kartotekę Grodzisk woj. bydgoskiego, znajdującą się w archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy.

¹⁾ Ryszard Boguwolski, *Komunikat o badaniach powierzchniowych i weryfikacyjnych grodzisk wczesnośredniowiecznych w powiecie grudziądzkim*; *Informator Muzeum w Grudziądzu*, 1969 r., R. X, nr 4, s. 40—45.

Wieldządz, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1.

Położenie:

Przy południowo-zachodnim brzegu jeziora Wieldządz, pow. Wąbrzeźno, na półwyspie wchodzącym wyraźnie w jezioro od strony południowej, około 300 m na południowy wschód od centrum zabudowań wsi Wieldządz, około 100 m na wschód od byłych zabudowań dworskich (ryc. 1).

Ryc. 1. Wieldządz, pow. Wąbrzeźno. Plan sytuacyjny grodziska

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu:

Grodzisko, położone na półwyspie, posiada kształt dość regularnej elipsy o osi dłuższej w linii północ—południe. Wypiętrzenie obiektu nad poziom lustra wody jeziora wynosi około 5—6 m. Rozmiary obiektu: długość około 90 m, szerokość około 40 m. Zewnętrzne stoki, dość strome, dochodzą aż do lustra wody, jedynie od strony południowej przechodzą dość wypiętrzone pole orne. W tej też części grodzisko jest oddzielone od lądu stałego niegłęboką fosą oraz wałem zaporowym, nieznacznie przewyższającym obiekt (wał zaporowy w stosunku do lustra wody wznosi się na wysokość około 7 m). Majdan grodziska stanowi ledwo widoczna niecka, mocno pofałdowana. Brak wyraźnych śladów wałów obwodowych.

Stan zachowania:

Obiekt dobrze zachowany, jedynie na majdanie nieznaczne ślady po robotach ziemnych. Całość pokryta kilkudziesięcioletnimi drzewami liściastymi i iglastymi oraz krzakami. Teren nie użytkowany, będący własnością Prezydium GRN w Nowej Wsi Królewskiej.

Wieldządz, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1. Widok grodziska od strony zachodniej

Chronologia:

Brak materiału zabytkowego na powierzchni obiektu nie pozwala na datowanie tą drogą. W dokumencie tzw. ugody łowickiej z 1222 r. gród w Wieldządzu wymieniony jest jako już nieistniejący (druk dok.: J. K. Kochanowski, Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich, nr 217). Na polu ornym, na południe od grodziska, znaleziono kilka ułamków ceramiki późnośredniowiecznej.

Literatura:

Władysław Łęga, Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk, Toruń 1930, s. 542; Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreussischen Provinzial-Museums, Gdańsk 1896, s. 48; Bonifacy Zielonka, Zarys dziejów polskich badań archeologicznych na ziemiach województwa bydgoskiego, Rocznik Muzeum w Toruniu, t. 1, z. 3, s. 26; tenże, Zabytki archeologicz-

ne województwa bydgoskiego, Bydgoszcz 1959, s. 32; Józef Paradowski, Osadnictwo w Ziemi Chełmińskiej w wiekach średnich, Lwów 1936, s. 24; Mapa grodzisk w Polsce, red. W. Antoniewicz-Z. Wartołowska, Ossolineum 1964, s. 53 oraz mapa kwadratu II F.

Uwagi: Nazwa miejscowa obiektu: „Góra Zamkowa”, jej nazwa niemiecka „Schlossberg”.

Badania: Powierzchniowe — Ryszard Boguwołski i Andrzej Kola w dniu 16.IV.1971 r.

Orłowo, pow. Wąbrzeźno.

Położenie: Na południowo-zachodnim brzegu jeziora Wieczno, w odległości około 300 m od niego, na polu około 1/2 km na północny zachód od dawnych zabudowań dworskich i około 3/4 km od centrum wsi Orłowo, około 250 m na zachód od drogi prowadzącej z Orłowa do Płużnicy (ryc. 2).

Ryc. 2. Orłowo, pow. Wąbrzeźno. Plan sytuacyjny grodziska

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu: Grodzisko stożkowate, wypiętrzone około 8 m ponad poziom otaczającego pola. Stoki zewnętrzne obiektu dość strome od strony północnej i zachodniej, bardziej łagodne od strony południowej. Górna, dość płaska część grodziska posiada rozmiary 23×19 m (ryc. 3).

Stan zachowania: Obiekt dobrze zachowany, wydzielony spod użyteczności publicznej. Wysokie, ponad stuletnie drzewa rosnące na grodzisku do 1970 r. zostały usunięte i obecnie porastają je jedynie krzaki. Własność obiektu — PGR w Orłowie.

Chronologia: Najprawdopodobniej okres wczesnośredniowieczny (brak danych nie pozwala na wstępne datowanie grodziska).

Literatura: Wł. Łęga, *Kultura Pomorza...*, s. 536, Gotfryd Ossowski, *Mapa archeologiczna Prus Królewskich*, Kraków 1881, s. 6, nr 3; tenże, *O pomnikach przedhistorycznych Prus Królewskich*, *Roczniki TNT*, Toruń 1876, s. 21; tenże, *Zabytki przedhistoryczne ziem polskich*, Seria 1, *Prusy Królewskie*, Kraków 1879—1888, tabl. 44; Abraham Lissauer, *Die prähistorischen Denkmäler der Provinz Westpreussen*, Lipsk 1887, s. 185; *Amtlicher Bericht...*, s. 48; Wł. Łęga, *Warownie wczesnohistoryczne na obszarze Pomorza*, *Mestwin* 1928 r., R. 4, nr 11, s. 81; B. Zielonka, *Zabytki...*, s. 28; tenże, *Zarys dziejów...*, s. 33; J. Paradowski, *Osadnictwo...*, s. 23; *Mapa grodzisk...*, s. 53 oraz mapa kwadrat II F.

Ryc. 3. Orłowo, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1. Widok grodziska od strony południowej

Orłowo, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1. Widok grodziska od strony północnej

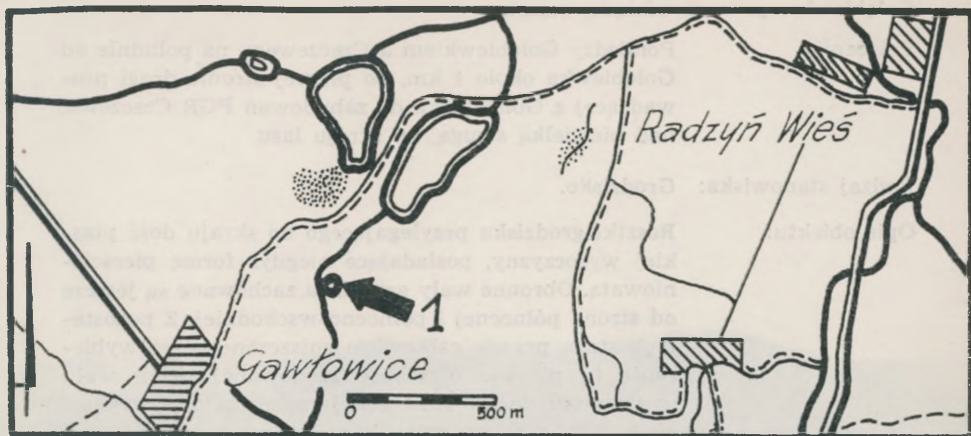
Badania: Powierzchniowe — Ryszard Boguwolski i Andrzej Koła, 16.IV.1971 r.

Gawłowice, pow. Wąbrzeźno, stan. 1.

Położenie: Nad niewielkim strumieniem, około 500 m na północny wschód od zabudowań PGR w Gawłowicach (ryc. 4).

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu: Grodzisko wyżynne kształtu eliptycznego. Wały grodziska, sztucznie usypane, tworzą dość głęboką nieckę. Najwyższe wypiętrzenie wału w stosunku do dna niecki majdanu wynosi około 5 m. Od strony południowej i południowo-zachodniej przylega do grodziska głęboki jar, przechodzący w swej części północno-zachodniej w szeroką nieckę jeziora (ryc. 5). Od strony zachodniej grodzisko przylega do wysoczyzny moreno-

Ryc. 4. Gawłowice, pow. Wąbrzeźno. Plan sytuacyjny grodziska

wej. Największe wypiętrzenie wałów grodziska w stosunku do niej wynosi około 8 m. Rozmiary grodziska: większa średnica, licząc od szczytu wałów grodziska, wynosi około 40 m, mniejsza — 25 m. Maksymalną, zewnętrzną wysokość wałów zarejestrowano w części południowej obiektu i wynosi ona około 12 m.

Stan zachowania: Obiekt dobrze zachowany, cała powierzchnia majdanu oraz stoki wałów są porośnięte krzewami i młodymi drzewami liściastymi.

Chronologia: Okres wczesnośredniowieczny.

Literatura: G. Ossowski, O pomnikach przedhistorycznych..., s. 21; tenże, Mapa archeologiczna..., s. 8; tenże, Zabytki przedhistoryczne..., tabl. 44; A. Lissauer, Die prähistorischen Denkmäler..., s. 185; Amtlicher Bericht..., s. 48; Wł. Łęga, Grodziska wczesnohistoryczne okolic Grudziądza, Zapiski TNT, t. VI, nr 4, Toruń 1923, s. 57; tenże, Kultura Pomorza..., s. 541; J. Paradowski, Osadnictwo..., s. 24; B. Zielonka, Zarys dziejów..., s. 26; tenże, Zabytki..., s. 22; Mapa grodzisk..., s. 53 oraz mapa kwadrat II F.

Badania: Powierzchniowe — G. Ossowski w 1876 r. oraz weryfikacyjno-powierzchniowe — Ryszard Boguwolski i Andrzej Kola, 4.IV.1971 r.

Gołębiewko, pow. Grudziądz, stan.1.

Położenie: Pomiędzy Gołębiewkiem a Czczewem, na południe od Gołębiewka około 1 km, po prawej stronie drogi prowadzącej z Gołębiewka do zabudowań PGR Czczewo, nad niewielką strugą, na skraju lasu.

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu: Resztki grodziska przylegającego do skraju dość płaskiej wysoczyzny, posiadające niegdyś formę pierścieniową. Obronne wały grodziska zachowane są jeszcze od strony północnej i północno-wschodniej. Z pozostałych stron prawie całkowicie zniszczone przez wybieranie tu piasku. Wysokość zachowanej partii wału w stosunku do nie zniszczonej części majdanu wynosi około 3 m, a w stosunku do zewnętrznego podnóża od strony północno-wschodniej około 10 m. Od tej strony zewnętrznej zachowały się również ślady wału przyczółkowego. Od strony zachodniej i południowej gród otoczony był fosą, która do chwili obecnej jest najlepiej zachowana w północno-wschodniej części obiektu. Ślady fosy są również widoczne w profilu skarpy utworzonej przy eksploracji piasku. Od strony zachod-

Ryc. 5. Gawłowice, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1. Widok grodziska od strony północnej

Gawłowice, pow. Wąbrzeźno. Stan. 1. Widok grodziska od strony zachodniej

niej przylegała do grodu osada otwarta. Domniemana pierwotna wewnętrzna średnica majdanu wynosiła około 50 m; średnica mniejsza około 35 m.

Stan zachowania: Wały grodziska zachowane są od strony północnej i północno-wschodniej. Majdan mocno zdeformowany przez wybieranie piasku. Podobne ślady wybierania piasku widoczne są na przestrzeni około 100 m na zachód od obiektu, częściowo na terenie osady podgrodowej. Teren grodziska jak również najbliższe sąsiedztwo są porośnięte wysokim lasem świerkowym oraz krzakami.

Chronologia: Okres wczesnośredniowieczny i średniowieczny.

Literatura: Wł. Łęga, *Kultura Pomorza...*, s. 541; Behla, *Die vorgeschichtlichen Rundwälle im östlichen Deutschland*. Berlin 1888, s. 192; J. Paradowski, *Osadnictwo...*, s. 25; B. Zielonka, *Zarys dziejów...*, s. 27; tenże, *Zabytki...*, s. 22; *Mapa grodzisk...*, s. 54 oraz mapa kwadrat II G.

Badania: Powierzchniowe — Ryszard Boguwolski i Andrzej Kola, 2.IV.1971 r.

Uwagi: Właścicielem obiektu jest Prezydium GRN w Grucie.

Szembruk, pow. Grudziądz, stan. 1.

Położenie: Na niewielkim półwyspie w południowo-zachodniej części jeziora Kuchnia, około 2,5 km na północ od zabudowań wsi Szembruk.

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu: Grodzisko nizinne posiadające kształt nieregularnego owalu, jest usytuowane na prawie płaskim półwyspie, wyraźnie odcięty od lądu w swej części południowej widocznym pogłębieniem. Jest to miejsce po istniejącej tu fosie. Pozostałe elementy obronne obiektu to mocno zniwelowane wały, najbardziej czytelne w południowo-wschodniej części grodziska. Rozmiary grodziska: dłuższa średnica majdanu wynosi około 90 m, krótsza około 65 m; wysokość wewnętrzna wałów 1,5—2,5 m, wysokość zewnętrzna — licząc od poziomu lustra wody — około 6 m.

Gotębiewko, pow. Grudziądz, Stan. 1. Widok wału grodziska od strony północno-wschodniej

Gołębiewko, pow. Grudziądz. Stan. 1. Widok majdanu grodziska od strony południowo-zachodniej

Stan zachowania: Cały obszar grodziska jest porośnięty lasem mieszanym. Obiekt dobrze zachowany.

Chronologia: Okres wczesnośredniowieczny (oraz — być może — okres halszacki).

Badania: W roku 1925 badania powierzchniowe na obiekcie przeprowadził Władysław Łęga. Ostatnio, z ramienia Muzeum w Grudziądzu, badania powierzchniowe na grodzisku oraz w najbliższym sąsiedztwie prowadził Ryszard Boguwolski.

Inwentarz: Muzeum w Grudziądzu posiadało niegdyś z grodziska w Szembruku ceramikę z okresu halszackiego oraz z okresu wczesnośredniowiecznego (z badań Wł. Łęgi). Materiał ten zaginął w czasie ostatniej wojny. Z badań powierzchniowych R. Boguwolskiego pochodzi kilka drobnych ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej.

Szembruk, pow. Grudziądz. Stan. 1. Widok grodziska od strony południowej

Literatura: Amtlicher Bericht..., s. 48; Wł. Łęga, Grodziska wczesnohistoryczne..., s. 53; tenże, Kultura Pomorza..., s. 540; tenże, Warownie wczesnohistoryczne..., s. 82; Mapa grodzisk..., s. 53 oraz mapa kwadrat II G; B. Zielonka, Zarys dziejów..., s. 27; Gothiskandza, Blätter für Westpreussische Vorgeschichte, z. 4, 1942, s. 53.

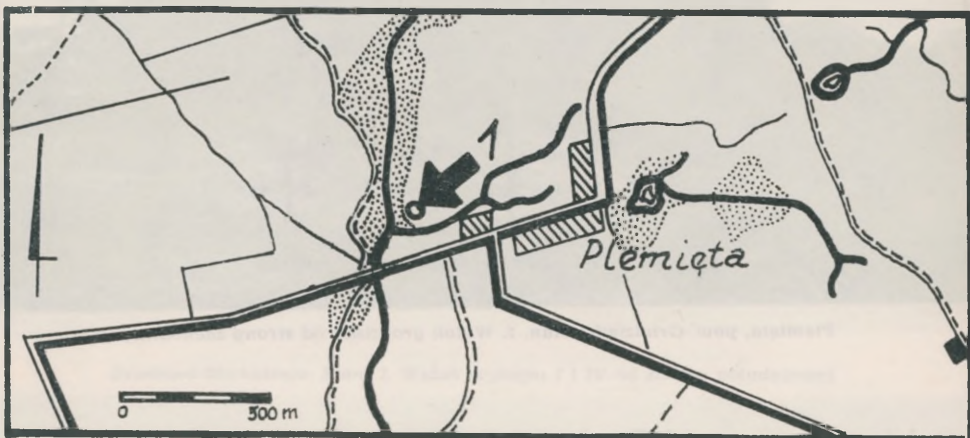
Uwagi: Nazwa miejscowa obiektu „Stary Szaniec”. Obiekt jest własnością Nadleśnictwa Jamy. Jest on położony w obrębie Leśnictwa Zwierzyniec.

Plemięta, pow. Grudziądz, stan. 1.

Położenie: W centrum wsi, przy niewielkim strumieniu, w pobliżu małego stawu (ryc. 6).

Rodzaj stanowiska: Grodzisko.

Opis obiektu: Niewielki stożek przylegający od strony południowej do płaszczyzny, na której znajduje się wieś Plemięta. Stoki grodziska, od strony zachodniej, północnej i wschodniej dość strome, posiadają wysokość około 7 m; od strony południowej wysokość stoku wynosi około 2 m. Średnica górnego płaskiego obszaru grodziska wynosi około 12 m.

Ryc. 6. Plemięta, pow. Grudziądz. Plan sytuacyjny grodziska

Stan zachowania: Obiekt dobrze zachowany, jedynie od strony południowej w skarpie znajduje się współczesny wkop. Całe grodzisko, z wyjątkiem dolnych partii zboczy, jest porośnięte krzakami.

Chronologia: Okres późnośredniowieczny (XIV—XV w.).

Badania: Powierzchniowe — Ryszard Boguwolski i Andrzej Kola, 2.IV.1971 r.

Inwentarz: Ułamki naczyń stalowo-siwych i ceglanych, fragmenty cegieł, kości zwierzęce, spalenizna.

Plemięta, pow. Grudziądz. Stan. 1. Widok grodziska od strony zachodniej

Literatura: J. Paradowski. *Osadnictwo...*, s. 132; B. Zielonka, *Zarys dziejów...*, s. 27.

Uwagi: Grodzisko w Plemiętach nie jest znane w literaturze naukowej. Jedynie w pracy B. Zielonki „Zarys dziejów...” jest ono uwzględnione jako wczesnośrednio-wieczne. Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z roku 1275 (patrz: *Scriptores Rerum Prussicarum*, t. 1, Lipsk 1861—74, s. 136—137).

RYSZARD BOGUWOLSKI, ANDRZEJ KOLA

Komunikat o badaniach archeologicznych na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Brodnicy - Michałowie

Katedra Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, realizując długofalowy plan badań archeologicznych nad pograniczem chełmińsko-pruskim we wczesnym średniowieczu, przeprowadziła w sierpniu i wrześniu 1970 roku, wspólnie z Muzeum w Grudziądzu, prace wykopaliskowe na grodzisku w Brodnicy-Michałowie.

Ślady osady obronnej w Michałowie, o istnieniu której przypuszczano z powodu zarejestrowania tegoż grodu w źródłach pisanych (wg niektórych badaczy gród w Micha-

łowie stanowił we wczesnym średniowieczu siedzibę kasztelanii), odkryto dopiero w ostatnich latach¹⁾. Grodzisko to, posiadające szczątkowo zachowane wały, jest zlokalizowane w odległości około 300 m na północ od drogi Brodnica—Lidzbark, na polu gospodarza Z. Szymańskiego, i przylega bezpośrednio do rzeki Drwęcy. Badania na grodzisku, mające charakter ratowniczych i wstępnych, przeprowadzono w związku z odsłonięciem w 1969 r. w skarpie rzeki, spowodowanym erozyjną działalnością wody, konstrukcji drewnia-

Brodnica-Michałowo. Stan. 1. Widok wykopu I i IV od strony południowej

Brodnica-Michałowo. Stan. 1. Wykop I — profil północny

nych, które w wyniku oględzin uznano za przekładkowo-hakowy układ drewna, stosowany we wczesnym średniowieczu w budowie obronnych wałów grodów. Niszczące działanie wody powodowało konieczność przeprowadzenia w tym miejscu badań ratowniczych. Ich celem miało być przebadanie niszczonego odcinka brzegu oraz uzyskanie wglądu w stratyografię obiektu i ustalenie jego chronologii.

Z powodu wysokiego w roku 1970 poziomu rzeki Drwęcy wykopy badawcze (wszystkie posiadały rozmiary $4,5 \times 4,5$ m) trzeba było wytyczyć w pewnym oddaleniu od linii brzegowej. Trzy z nich, mające na celu realizację głównie pierwszego z postawionych tu postulatów, umiejscowiono

w odległości około 2 m na południe od rzeki, w układzie do niej równoległym. Wykop czwarty przylegał do pierwszego od strony południowej, natomiast piąty założono o około 11 m od nich w kierunku południowo-wschodnim, w miejscu zniszczonego i zniwelowanego wału grodziska.

We wszystkich wykopach wystąpiła mocno zniszczona i przemieszana warstwa kulturowa, zawierająca duże ilości ceramiki, kości zwierzęcych, węgli drzewnych oraz kilka drobnych, skorodowanych przedmiotów żelaznych. Miąższość warstwy wahała się od 20 do 110 cm w wykopach przy rzece, natomiast w wykopie piątym — z powodu zniszczenia jej górnych partii — zalegała ona

jedynie do głębokości około 35 cm. W wykopach nie stwierdzono żadnych śladów konstrukcji drewnianych czy też śladów wskazujących na istnienie tu budowli mieszkalnych lub gospodarczych. Można więc sądzić, że ujawnione w roku 1969 w skarpie brzegowej w sąsiedztwie założonych wykopów badawczych układy drewna, stanowiły umocnienia brzegu rzeki, spełniające najprawdopodobniej rolę przystani. Jednak szczegółowe zbadanie tego metodą archeologiczną będzie mogło być dokonane dopiero przy niskim stanie rzeki, bowiem w czasie przeprowadzanych tu prac wykopaliskowych większa część konstrukcji za-

legała kilkadziesiąt centymetrów pod powierzchnią wody.

Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, iż zakwalifikowanie wspomnianych konstrukcji jako umocnień wału obronnego grodu okazało się błędne. Mimo braku szczegółów konstrukcyjnych należy je zinterpretować jako umocnienia brzegowe o niewątpliwym charakterze portu rzeczno-grodowego, co świadczy o dużej roli i znaczeniu grodu we wczesnym średniowieczu. Jego chronologię, w oparciu o materiał ceramiczny, ustalono wstępnie na okres od X do początków XIII wieku.

ANDRZEJ KOLA

¹⁾ Według Wł. Łęgi w *Michałowie istniała osada otwarta datowana na drugą połowę XI wieku oraz na wiek XII. Z osady tej niegdyś Muzeum w Grudziądzu posiadało ułamki ceramiki zdobione ornamentem poziomych żłobków oraz żuźle żelazne (patrz: Wł. Łęga, *Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk*, Toruń 1930, s. 565).*

Z NASZEGO MUZEUM

— W styczniu 1971 r. nastąpiła w grudziądzkim Muzeum kolejna wymiana wystaw czasowych. Pod koniec tego miesiąca zlikwidowano dwie ekspozycje otwarte jeszcze w ubiegłym roku. Pierwsza z nich pn. „Biedermeier” (ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Toruniu) była dostępna w okresie od 8 lipca 1970 r. do 27 stycznia 1971 r. Cieszyła się ona dużym powodzeniem: frekwencja na tej wystawie zamknęła się cyfrą 10.000 osób, w tym 196 wycieczek z 5.523 uczestnikami. Druga ze zlikwidowanych w dniu 27 stycznia br. wystaw to „Rysunki Bogdana Kraśniewskiego” (ze zbiorów prywatnych autora), czynna w Muzeum od 19 grudnia 1970 r. I ta ekspozycja wzbudzała zainteresowanie, czego dowodem było 1.483 zwiedzających, w tym 31 wycieczek z 810 uczestnikami.

Kolejną ekspozycją czasową — tym razem zorganizowaną ze zbiorów własnych Muzeum — była „Grafika artystów województwa bydgoskiego”. Udostępniono ją zwiedzającym w okresie od 27 stycznia do 10 marca br. i w tym czasie obejrzało ją 2.139 osób, w tym 42 wycieczki z 1.032 uczestnikami.

W okresie od 19 lutego do 12 marca br. czynna była w Muzeum wystawa dorobku grudziądzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii i Komitetu Obchodów Kopernikowskich, którą zwiedziło 1.118 osób, w tym 22 wycieczki z 345 uczestnikami.

Następna większa wystawa czasowa, zorganizowana przy współpracy Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego w Poznaniu, nosiła tytuł „Tysiąc lat wojska polskiego w malarstwie Stefana Pajęczkowskiego”. Obejrzało ją w okresie od 17 marca do 25 kwietnia br. 2.378 osób, w tym 52 wycieczki z 2.149 uczestnikami.

Zorganizowane w ramach tegorocznych „Dni Oświaty, Książki i Prasy” dwie wystawy czasowe zwiedziła w Muzeum następująca liczba osób: wystawę grafiki Cecylii Wiśniewskiej i rzeźby Hanny Brzuszkiewicz (9.V—30.VI.71 r.) — 3.714 (w tym 86 wycieczek z 2.931 uczestnikami); wystawę objazdową z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu zatytułowaną „Polskie badania archeologiczne na Bliskim Wschodzie” (16.V.—15.VI. br.) — 2.430 (w tym 60 wycieczek z 1.935 uczestnikami).

— Wzorem lat ubiegłych rocznica urodzin Mikołaja Kopernika — wobec zbliżającego się jej 500-lecia — miała w Grudziądzu szczególnie uroczysty przebieg. Poza licznymi imprezami o charakterze oświatowym, zorganizowanymi pod auspicjami grudziądzkiego Oddziału PTMA w ramach „Dni Astronomii” na terenie miasta i powiatu, odbyła się w Muzeum w dniu 19 lutego br. uroczysta wieczornica. Przybyli na nią licznie przedstawiciele

władz partyjnych i administracyjnych miasta i powiatu, towarzystw naukowych i kulturalnych, instytucji kulturalno-oświatowych i społeczeństwa naszego miasta. Wieczornicę zaszczyli też swoją obecnością honorowi goście Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii — sekretarz Zarządu Głównego — inż. Lubertowicz oraz prezesi zarządów oddziałowych w Toruniu i Szczecinku. Organizatorzy imprezy: Oddział PTMA, Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Kulturalne, Wydział Kultury oraz grudziądzkie Muzeum przygotowali kilka punktów programu. Na wstępie wieczornicy Przewodniczący Prezydium MRN w Grudziądzu — Stanisław Paczkowski, który równocześnie otworzył uroczystość — przedstawił zebranim założenia programu obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika i 450 rocznicy wygłoszenia przez niego w Grudziądzu rozprawy ekonomicznej o monecie. Kolejnym punktem uroczystości był odczyt dra Stanisława Myśluborskiego-Wołowskiego, prezesa grudziądzkiego Oddziału KPTK, zatytułowany „Mikołaj Kopernik jako obywatel”. Po odczycie odbyło się otwarcie wystawy obrazującej dotychczasowy dorobek Oddziału PTMA w Grudziądzu i Komitetu Obchodów Kopernikowskich. Na zakończenie wieczornicy zebrani wysłuchali koncertu w wykonaniu dwojga znanych solistów: pianisty Józefa Stompla, laureata Konkursu Chopinowskiego w roku 1960 oraz śpiewaczki Bożeny Betley (sopran), laureatki konkursu wokalnego w Tuluzie w roku 1970. Wieczornica w Muzeum wzbudziła zainteresowanie szerokich kręgów społeczeństwa; uczestniczyło w niej około 130 osób.

— W pierwszym półroczu 1971 r. odbyły się w gmachu Muzeum następujące prelekcje zaproszonych wykładowców oraz spotkania z twórcami:

- 9.II. br. — prelekcja pt. „Materia międzygwiazdowa” — mgr Napoleon Maron z Obserwatorium Astronomicznego UMK w Piwnicach (84 słuchaczy).
- 19.II. br. — odczyt pt. „Mikołaj Kopernik jako obywatel” — dr Stanisław Myśluborski-Wołowski (130 słuchaczy).
- 16.III. br. — prelekcja pt. „Sztuka paleolityczna” — prof. dr Kazimierz Żurowski, kierownik Katedry Archeologii UMK w Toruniu (48 słuchaczy). Prelekcja ta była połączona z zebraniem grudziądzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Archeologicznego.
- 26.III. br. — prelekcja pt. „Mikołaj Kopernik — twórca naukowego poglądu na świat” — mgr Andrzej Strobel z Obserwatorium Astronomicznego UMK w Piwnicach (43 słuchaczy).
- 9.V. br. — spotkanie z autorkami prac — Cecylią Wiśniewską i Hanną Brzuszkiewicz — podczas otwarcia ich wystawy w naszym Muzeum z okazji „Dni Oświaty, Książki i Prasy” (60 osób).
- 21.V. br. — spotkanie z pisarzem Janem Gerhardem połączone z prelekcją autora „Niecierpliwości” na temat współczesnej powieści. Organizatorami spotkania (w ramach „Dni Oświaty, Książki i Prasy”) byli: Biblioteka Miejska i Oddział KPTK. (60 słuchaczy).

Pracownicy Muzeum — poza oprowadzaniem po wystawach — wygłosili w pierwszym półroczu br. 9 prelekcji w gmachu Muzeum dla łącznej liczby 394 słuchaczy.

— W ramach stałych imprez muzycznych, urządzanych przez Muzeum lub wspólnie z Oddziałem KPTK, zorganizowano w gmachu Muzeum w ciągu pierwszego półrocza br. następujące koncerty:

- 19 lutego br. — koncert solistów: Józefa Stompla (fortepian) i Bożeny Betley (śpiew) podczas Wieczornicy Kopernikowskiej (130 słuchaczy).
- 23 kwietnia br. — recital fortepianowy pianistki z Czechosłowacji — Bożeny Stanerowej (70 słuchaczy).
- 29 kwietnia br. — koncert pt. „Muzyka pokoju i przyjaźni” w wykonaniu solistów i zespołu kameralnego Filharmonii Pomorskiej im. I. Paderewskiego w Bydgoszczy pod dyrekcją Jana Roehla (85 słuchaczy).
- 17 czerwca br. — koncert muzyki stereofonicznej. W programie arcydzieła muzyki światowej w mistrzowskim wykonaniu. Słowo wiążące — Leon Zenkteler (SPAM, W-wa); 30 słuchaczy.

Hanna Brzuszkiewicz (pierwsza z lewej) i Cecylia Wiśniewska podczas spotkania autorskiego w grudziądzkim muzeum

— W dniu 9 maja br. odbyła się w grudziądzkim Muzeum inauguracja „Dni Oświaty, Książki i Prasy” oraz uroczystość Dnia Działacza Kultury. Na program inauguracji złożyło się m. in. otwarcie w naszym Muzeum wystawy grafiki Cecylii Wiśniewskiej i rzeźby Hanny Brzuszkiewicz. Uroczystość ta zgromadziła licznych gości, a wśród nich gospodarzy miasta i powiatu z I sekretarzem KMiP PZPR Edwardem Szymańskim, Przewodniczącymi prezydiów MRN i PRN, Stanisławem Paczkowskim i Antonim Wesołowskim, Przewodniczącym MK FJN Henrykiem Wojtałowiczem, przedstawicielami towarzystw naukowych i kulturalnych oraz miejscowego środowiska plastyków. Na otwarcie przyjechały również obie autorki wystawy — Cecylia Wiśniewska i Hanna Brzuszkiewicz. Oprowadziły one po ekspozycji, udzielając wyjaśnień i odpowiedzi na pytania dotyczące technik graficznych oraz metod pracy rzeźbiarza. Wystawa — zaaranżowana według projektu mgr Jadwigi Tomaszewskiej spotkała się z uznaniem zwiedzających, którzy w liczbie około 60 osób uczestniczyli w spotkaniu z autorkami prac i wernisażu. Do ekspozycji został też wydany katalog w opracowaniu mgr Bożeny Sikorskiej-Nowackiej, zawierający wstęp, noty biograficzne autorek, spisy wystawionych w Muzeum prac oraz reprodukcje grafik i rzeźb.

— Dział Archeologii grudziądzkiego Muzeum rozpoczął tegoroczny sezon wykopaliskowy na początku maja. Od 6 maja br. podjęto prace weryfikacyjno-sondazowe w powiecie grudziądzkim i to na grodziskach w Grucie, Mełnie oraz Słupskim Młynie. Badania te są prowadzone przy współudziale Katedry Archeologii UMK w Toruniu, a finansowane przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Grudziądzu. Stanowią one wstępny etap długofalowych badań nad osadnictwem otwartym we wczesnym średniowieczu w powiecie grudziądzkim. Po przeprowadzeniu prac archeologicznych na wszystkich obiektach tego typu rozpocznie się systematyczne badania na największym z grodzisk, na którym — po zakończeniu tych prac — zamierza się urządzić skansen archeologiczny.

(bos.)

WYDAWNICTWA NADE- SŁANE

- Fijałkowska J. — Wojciech Piechowski 1849—1911 (w 114 rocznicę urodzin artysty), Mława 1963 (dar Muzeum Ziemi Zawkrzeńskiej w Mławie).
- Fontes Archaeologici Posnanienses, t. 20, Poznań 1970 (dar Muzeum Archeologicznego w Poznaniu).
- Freski i ikony z Muzeum w Tyrnowie i cerkwi w Bojanie — reprodukcje, katalog wystawy, Bydgoszcz 1970 r. (dar Biura Wystaw Artystycznych w Bydgoszczy).
- Głosek M., Nadolski A. — Miecze średniowieczne z ziem polskich, Łódź 1970 (dar Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego).
- Grafika Toruńska, katalog wystawy, Warszawa 1970 (dar Centralnego Biura Wystaw Artystycznych w Warszawie).
- Informator Muzeum w Chrzanowie, Chrzanów 1970 (dar Muzeum w Chrzanowie).
- Jułga K. — Malarstwo grupy „Spiren” z Danii, katalog wystawy, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).
- Jułga K. — Muzyka w grafice użytkowej, katalog wystawy, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).
- Kotula Fr. — Rozmowy ze skorupami, Rzeszów 1969 (dar Muzeum Okręgowego w Rzeszowie).
- Makowiecka H. — Rysunki Fernanda Ruszczyca — wystawa, katalog, Toruń 1970 (dar Muzeum Okręgowego w Toruniu).
- Materiały Zachodniopomorskie, t. 14, Szczecin 1968 (dar Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie).
- Mieczysław Welter — rzeźba, katalog, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).
- Muzea Walki, R. 3, Warszawa 1970 (dar Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie).
- VIII Wystawa Prac Grupy Realistów — malarstwo, rzeźba, grafika; katalog, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).
- Papke Z. — Plener 70 — wystawa prac uczestników międzynarodowego pleneru malarckiego w Golubiu-Dobrzyniu, katalog, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).
- Rocznik CBWA 1963—1964, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).
- Rzemiosło artystyczne Dagestanu, katalog wystawy, Warszawa 1970 (dar Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie).
- Szarek — Waszkowska E. — Archiwum do dziejów kultury ludowej, Rzeszów 1970 (dar Muzeum Okręgowego w Rzeszowie).
- Szpilewski S. — Zamek Książąt Pomorskich w Słupsku; składanka, Poznań 1970 (dar Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku).

III Festiwal Sztuk Pięknych, katalog, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).

Władimir A. Faworski (ZRSS) — grafika; katalog, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).

Wystawa exlibrisu litewskiego ze zbiorów Edmunda Puzdrowskiego — Saule Kisarauskiene, Vincas Kisarauskas, Antanas Kmielauskas; katalog, Bydgoszcz 1970 (dar Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego w Bydgoszczy).

Wystawa grafiki Arno Mohra (NRD), katalog, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).

Wystawa grafiki Karlheinz Effenbergera (NRD), katalog, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).

Wystawa malarstwa Dagmary Glaser-Lauerermann (NRD); katalog, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).

Wystawa malarstwa Józefa Krzyżańskiego; katalog, Toruń 1970 (dar Klubu Międzynarodowej Prasy i Książki „Ruch” w Toruniu).

Wystawa prac Anastazego Wiśniewskiego; katalog, Bydgoszcz 1970 (dar BWA w Bydgoszczy).

Załęska H. — Jacek Malczewski, katalog wystawy, Toruń 1970 (dar Muzeum Okręgowego w Toruniu).

Zofia Demkowska — medalierstwo i rzeźba; katalog, Warszawa 1970 (dar CBWA w Warszawie).

Wydawnictwa nadesłane po oddaniu „Informatora” do składania:

Daab A. — Strój zagłębiowski — wystawa, Będzin 1971 (dar Muzeum w Będzinie).

Haas L., Płocka M. — Pamiątki masońskie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu, Toruń 1971 (dar Muzeum Okręgowego w Toruniu).

Informator Archeologiczny — Badania 1970, Warszawa 1971 (dar Zarządu Głównego PTA w Warszawie).

Informator działalności oświatowej Muzeum w Rzeszowie na rok 1971, Rzeszów 1970 (dar Muzeum Okręgowego w Rzeszowie).

Kania W. — Piosenki szamotulskie, Kraków 1970 (dar Muzeum Ziemi Szamotulskiej w Szamotułach).

Koszalińskie Zeszyty Muzealne, z. 1, Koszalin 1971 (dar Muzeum Pomorza Środkowego w Koszalinie).

Libri Gedanenses, t. II-III, Gdańsk 1970 (dar Biblioteki Gdańskiej PAN w Gdańsku).

Lazarowicz S., Sieroszewski W. — Przepisy prawne dotyczące ochrony dóbr kultury oraz muzeów, t. XXVIII, seria B, Warszawa 1970 (dar Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie).

Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, nr 11, Sanok 1970 (dar Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku).

Muzea Walki, R. 4, Warszawa 1971 (dar Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie).

Neue Museumskunde, R. 14, Berlin 1971 (dar Rat für Museumswesen, Sekretariat beim Ministerium für Kultur der DDR w Berlinie).

- Potemski Cz. — Pradzieje regionu bydgoskiego — wystawa, Bydgoszcz 1971 (dar Muzeum im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy).
- Rocznik Muzeum Rolnictwa w Szreniawie, t. 3, Poznań 1971 (dar Muzeum Rolnictwa w Szreniawie).
- Szkice Legnickie, t. 6, Wrocław 1971 (dar Muzeum Miedzi w Legnicy).
- Śliwiński Z. Piękno w świetle owadów — owady tropikalne i krajowe, wystawa, Tomaszów Mazowiecki 1971 (dar Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim).
- Świątkowscy Henryk i Anna — Muzeum w Łowiczu, Warszawa 1971 (dar Muzeum w Łowiczu).
- Warszawskie Materiały Archeologiczne, t. IV-V, Warszawa 1969—1970 (dar Muzeum Historycznego m. st. Warszawy).
- Wielkopolskie Muzeum Wojska, składanka, Poznań 1967 (dar Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego w Poznaniu).
- Zeszyty Gliwickie, t. 8, Gliwice 1971 (dar Muzeum w Gliwicach).
- Zielonogórskie Zeszyty Muzealne, t. 2, Zielona Góra 1971 (dar Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze).
- Ziowiec I. — Zbiory historyczne Muzeum w Rzeszowie, Rzeszów 1970 (dar Muzeum Okręgowego w Rzeszowie).

(now.)